

МАНЬКО В. М.,доктор педагогічних наук, професор
провідний науковий співробітник,
Інститут вищої освіти НАПН України**КОВАЛЬОВА К. В.,**здобувач,
Інститут вищої освіти НАПН України**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ**

У статті розглядаються теоретичні питання процесу професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків. Основний акцент зроблено на аналізі сутності наукових категорій «комунікативна компетентність» і «професійна компетентність». Розглянуто основні підходи науковців до зазначених дефініцій, а також структура та зміст комунікативної компетентності інженерів-механіків.

МАНЬКО В. Н., КОВАЛЕВА К. В. Коммуникативная компетентность как составляющая процесса профессиональной подготовки будущих инженеров-механиков

В статье рассмотрены теоретические вопросы процесса профессиональной подготовки будущих инженеров-механиков. Акцентировано внимание на сути научных категорий «коммуникативная компетентность» и «профессиональная компетентность». Автор рассматривает основные подходы к этим научным категориям. Проанализировано структуру и содержание коммуникативной компетентности, установлены основные функции, которые она выполняет в будущей профессиональной деятельности инженеров-механиков.

MANKO V. N., KOVALEVA K. V. Communicative competence as part of the process of training of future Mechanical engineers.

Theoretical questions of the process of professional training of future mechanical engineers are examined in the article. The main accent is made on the analyses of the essence of scientific categories «communicative competence» and «professional competence». The main scientific approaches to these definitions, the structure and the meaning of communicative competence of mechanical engineers are examined.

Постановка проблеми. Інтенсивні зміни в суспільному житті країни на початку XXI ст., пов'язані з глобалізацією світової економіки, її загальною інформатизацією, зумовлюють висунення нових, більш жорстких вимог до професійної компетентності сучасних фахівців з механізації сільського господарства.

Переосмислення процесу їх професійної підготовки визначається основними тенденціями реформування вищої аграрної освіти, задекларованими Законом України «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р., а також нормативними документами Міністерства

освіти і науки України та Міністерства аграрної політики України. Важливим аспектом такого реформування останнім часом виступає інтеграція професійної освіти з різними метасистемами (Європейська система кваліфікацій, Європейський мовний портфель тощо). Одним із головних напрямів поліпшення цього процесу є вдосконалення професійної підготовки та формування мовного портфеля у фахівців з механізації сільського господарства.

Практичний досвід європейських освітніх кіл щодо розвитку проекту формування мовного портфеля (European Language Portfolio), над яким працювали експерти Відділу мовної політики Ради Європи, починаючи з 1998 р. до 2000 р., дає ефективні результати, а апробування запропонованих технологій показує сьогодні, що завдяки цим пропозиціям можливо забезпечити умови для послідовного й поетапного набуття студентами необхідних компетентностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема професійної компетентності фахівців на сьогодні надзвичайно актуальна і знайшла теоретичне обґрунтування в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників. Так, професійну компетентність перекладачів дослідила З. Підручна [13]; професійну компетентність майбутніх економістів – Л. Дибкова [5]. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту досліджувала Т. Шаргун [15], фахівців з фізичної реабілітації – Л. Волошко [2]; професійну компетентність майбутніх аграрників – Г. Короткова [7].

Досліджуючи професійну компетентність майбутніх інженерів, В. Петрук виділяє базові компетенції, до яких відносить когнітивно творчу, мотиваційну та комунікативну, що базується на здатності спілкування, комунікабельності, вмінні взаємодіяти. [12]. Л. Щербатюк у професійній компетентності інженера виділяє такі структурні складові, як фахова, інформаційна, комунікативна та соціальна компетенції [16].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз комунікативної компетентності як важливого компонента загальної професійної компетентності інженера-механіка та визначення її структури.

Виклад основного матеріалу. Реалізація стратегічних напрямів аграрної політики, спрямованих на глибоке реформування сільського господарства, значною мірою залежить від рівня підготовки майбутніх фахівців і зумовлює необхідність нового підходу до кадрового забезпечення.

Потреба у реформуванні аграрної освіти на сучасному етапі її розвитку, на думку фахівців, детермінується такими причинами [9, с. 44]:

- значними змінами у технологіях виробництва продукції сільського господарства, яке вимагає адекватних змін у підготовці фахівців у ВНЗ;
- кардинальними змінами на ринку праці спеціалістів аграрного профілю;
- необхідністю диференційованого підходу до розробки навчальних планів і програм підготовки бакалаврів та магістрів сільського господарства.

Законами України «Про освіту» і «Про вищу освіту» визначені шляхи регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної та наукової підготовки громадян України, створено відповідні підґрунтя для реформування всієї системи освіти в сучасній Україні. Потребує реформування й аграрна освіта як складова професійної та вищої освіти в цілому, враховуючи нові вимоги до якості освіти.

Національна доктрина розвитку освіти визначила систему концептуальних ідей і поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті XXI ст., які слід враховувати й при модернізації системи аграрної освіти. Зокрема, пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що сьогодні в теорії та практиці визначені три парадигми професійної освіти: когнітивно-діяльнісно- та особистісно-орієнтована. Вченими [6, с. 29] визначено можливість кожної з парадигм освіти на різних етапах професійної підготовки.

Очевидно, що на кожному етапі фахової підготовки виправдана одна з парадигм професійної освіти: на першому етапі – когнітивно-орієнтована, на другому – діяльнісно-орієнтована і на заключному етапі – особистісно-орієнтована.

Інноваційними компонентами зазначених освітніх парадигм є ключові (або базові) компетентності, ключові компетенції та ключові кваліфікації, які Е. Зеєр [6, с. 70] об'єднав у єдиний метаосвітній концепт.

Водночас, досліджуючи особливості професійних функцій, що є специфічними для певного фаху, в терміни «ключові компетенції», «ключові (або базові) компетентності» науковці вкладають різний зміст. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне на основі теоретичного аналізу, узагальнення та зіставлення поглядів учених уточнити, сутність та розмежувати зміст вищезазначених понять.

Реалізація та розвиток згаданих ключових компонентів, за оцінками деяких дослідників, дозволить вирішити і кадрову проблему, яка, по суті, перетворилася на чинник, що гальмує розвиток аграрного сектора України й справляє негативний вплив на ситуацію в економіці.

Отже, визначальною ознакою розвитку національної системи освіти, як вважають вчені [1; 4], є її розбудова на компетентісно-орієнтованій основі, що зумовлено кількома причинами.

Перша причина – перехід світової спільноти до інформаційного суспільства. У цих умовах пріоритетним вважається не тільки просте накопичення знань та отримання предметних умінь і навичок (мета так званої «знаннєвої педагогіки»), а й формування умінь вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатність до самонавчання впродовж життя

(вважається, що ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини).

Друга причина взаємопов'язана з першою. Модель особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу як оновлена парадигма освіти передбачає визнання студента суб'єктом цього процесу, носієм двох груп якостей – умінь навчатися та бажання вчитися, що можливе за умови, з одного боку, оволодіння продуктивними (загальнонавчальними) уміньми та навичками й розгорнутою рефлексією, а з іншого – сформованості позитивного емоційно-ціннісного ставлення як до процесу діяльності, так і до її результату.

Компетентісно-орієнтована освіта – складна, багатоаспектна проблема, яка на сьогодні недостатньо досліджена. У сучасній науці не існує загальноприйнятого визначення компетентності, хоча її концепція перебуває на стадії розвитку.

Так, у державних галузевих стандартах вищої освіти *компетентність* визначається як необхідний обсяг і рівень знань, досвід, набутий у певному виді діяльності, та наголошується на тому, що фахова компетентність характеризує якість особистості випускника вищого навчального закладу, під якою розуміють цілісну сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи, яка закінчує вищий навчальний заклад; словник професійної освіти визначає *компетентність* (від. лат. *compeo* – відповідний, підходящий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; умінь аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [3, с. 171].

Аналіз визначень професійної компетентності різними авторами [2; 5; 7; 13; 15] дає змогу зробити висновок, що загальним для всіх спроб визначити професійну компетентність є розуміння її як здатності людини ефективно виконувати професійні функції. В. Горб пропонує таку дефініцію цього поняття: «Професійна компетентність – особистісні можливості спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в рамках певної професійної компетенції» [4, с. 23]. До цих особистісних можливостей відносять загальні та спеціальні здібності людини до виконання певної професійної діяльності; знання, навички, вмінь, а також накопичений професійний і життєвий досвід; готовність до професійної діяльності.

Практичну цінність щодо вирішення завдань дослідження має думка А. Маркової, яка розрізняє два види професійної компетентності: спеціальну (оволодіння власне професійною діяльністю; можливість проектувати свій подальший професійний розвиток) і соціальну (спільну професійну діяльність та відповідальність за результати своєї професійної праці) [8, с. 48].

Отже, професійна компетентність реалізується в професійній діяльності, що залишається однією з найважливіших форм взаємодії людини із соціальним середовищем. У професійній компетентності поєднуються об'єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і

спілкування, знаходження адекватного стилю й тону спілкування з урахуванням особистості співрозмовника, обставин спілкування і стратегії мовленнєвої взаємодії.

На основі досліджень педагогів, психологів, навчальних планів вищої школи, а також враховуючи принцип взаємопов'язаності компонентів будь-якої структури, структуру комунікативної компетентності інженерів-механіків пропонуємо представити у вигляді єдності мотиваційно-емоційного, гностичного, конативного та рефлексивного компонентів.

Мотиваційно-емоційний компонент містить у собі мотиви, потреби та цілі в їхній сукупності, що формують пізнавальний інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в розмову, цікавість до власного внутрішнього світу.

Гностичний компонент передбачає формування системи знань про суть, структуру, функції та особливості спілкування, обізнаність про стилі спілкування; творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості.

Конативний компонент передбачає володіння загальними та специфічними комунікативними вміннями, що дають можливість встановлювати контакт із співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії з ним, перцептивними вміннями, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера зі спілкування та розуміння самого себе.

Рефлексивний компонент спрямований на формування здатності людини до аналітичної роботи (самоаналіз та аналіз, синтез, узагальнення та структурування), до розуміння важливості та особливостей комунікативної компетентності для ефективної професійної діяльності.

Дана структурна модель, безперечно, не претендує на абсолютність і всеосяжність. Вона є лише спробою наблизитися до проблеми компонентного аналізу такого складного, багатофакторного поняття як комунікативна компетентність інженера-механіка. Проте, рівень розвитку кожного з указаних компонентів і їхня цілісна єдність дають всі підстави говорити про певний рівень сформованості комунікативної компетентності особистості.

Комунікативна компетентність фахівця агропромислового комплексу повинна включати знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному та писемному професійному мовленні, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації та досвіді, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку. Таку компетентність набувають упродовж життя.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для задоволення професійних потреб і забезпечення належної культури фахового спілкування майбутнім фахівцям з механізації сільського господарства необхідно мати високий рівень комунікативної компетентності. Варто зазначити, що комунікативна компетентність інженерів-механіків є складовою загальної професійної компетентності, по-

в'язана з професійно-комунікативною діяльністю особистості, включає в себе мотиваційно-емоційний, гностичний, конативний та рефлексивний компоненти і є першоосновою культури професійного спілкування. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є механізми та новітні технології, що допоможуть у формуванні досліджуваної компетентності та підготовці висококваліфікованих і конкурентоспроможних інженерів-механіків.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Проблема мовної особистості в педагогічній науці / А. М. Богуш // Наука і освіта. – 2004. – № 1. – С. 77–79.
2. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Б. Волошко. – К., 2006. – 20 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Горб В. Г. Основная образовательная программа вуза: проблемы и решения / В. Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 22–34.
5. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. М. Дибкова. – К., 2006. – 20 с.
6. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : МПСИ, 2005. – 216 с.
7. Короткова Г. В. Формирование профессионально-культурной компетентности студентов аграрного вуза : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. В. Короткова. – Пенза, 2008. – 19 с.
8. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.
9. Мирось В. Про шляхи реорганізації ВНЗ України аграрного профілю / В. Мирось // Інформаційний вісник АН ВШ України. – 2006. – Вип. 48, № 2. – С. 43–49.
10. Михайлюк В. Українська мова професійного спілкування / В. Михайлюк // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 33.
11. Момот В. М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / В. М. Момот. – К., 2003. – 20 с.

12. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Петрук. – К., 2008.

13. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З. Ф. Підручна. – Тернопіль, 2008. – 22 с.

14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1 – С. 34 – 36.

15. Шаргун Т. О. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців залізничного транспорту у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. О. Шаргун. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

16. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Б. Щербатюк. – Одеса. – 2007. – 22 с.

12. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Петрук. – К., 2008.

13. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З. Ф. Підручна. – Тернопіль, 2008. – 22 с.

14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1 – С. 34 – 36.

15. Шаргун Т. О. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців залізничного транспорту у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. О. Шаргун. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

16. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Б. Щербатюк. – Одеса. – 2007. – 22 с.